

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

О. В. Вознюк, аспірант, ДВНЗ «Дніпропетровська державна фінансова академія», superolechka@i.ua

На основі аналізу показників якості життя мешканців Дніпропетровської області встановлено наявність деформації її соціально-економічної структури. Визначено основні загрози для стійкого соціально-економічного розвитку області та запропоновано комплекс заходів щодо урегулювання негативних тенденцій через активізацію внутрішніх резервів і наявного потенціалу території.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, монопрофільні міста, диференціація життєвого рівня населення, поліпрофільність.

Постановка проблеми. Дніпропетровська область – одна з найбільш економічно розвинених областей України. Проте нинішня структура її економіки не є запорукою прискореного соціально-економічного розвитку, що унеможливорює стабільне покращення якості життя населення в довгостроковій перспективі. Кризовий стан в масштабах регіону протягом останніх двох років призвів до загострення низки соціально-економічних проблем, а саме: забруднення навколишнього середовища, зростання безробіття, зниження рівня життя основної маси населення, поширення маргінальних процесів тощо. Все це становить загрозу для стабільності розвитку регіону і вимагає регулювання в межах раціональної політики місцевих органів влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблеми соціально-економічного розвитку міст знайшли висвітлення у працях Б. Адамова [1], С. Білої [2], А. Доценка [3], О. Кендюхова [4], Е. Лібанової [5], А. Мельник [6], В. Огліх [7], С. Шульц [8] та інших. Незважаючи на значний внесок цих дослідників у досліджувану наукову проблематику, ми не можемо вести мову про остаточне вирішення всіх існуючих проблем. Зокрема, невирішеними на сьогодні залишається низка питань, які пов'язані із покращенням соціально-економічного стану монопрофільних міст, пошуком оптимальних шляхів їх перспективного регулювання. Необхідність дослідження і пошуку варіантів практичного вирішення низки проблем міст Дніпропетровської області обумовили актуальність теми дослідження.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз основних показників якості життя мешканців Дніпропетровської області і окреслення напрямів стабілізації соціально-економічного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб з'ясувати результати здійснюваної бюджетної політики в Дніпропетровській області і скласти уявлення про ефективність управління бюджетними видатками, треба звернутися до показників соціально-економічного розвитку. Основними показниками розвитку, на які впливає ефективність використання бюджетних коштів, є:

- динаміка валового регіонального продукту, що демонструє, по-перше, темп розвитку виробничої інфраструктури, по-друге, економічний зростання у регіоні;
- динаміка чисельності населення в області, що при позитивній тенденції характеризує сприятливі соціально-економічні умови, по – перше, для розвитку процесу дітонародження, і по – друге, для притоку мігрантів з ближніх територій;
- середній розмір заробітної плати зайнятих в бюджетній сфері, що дозволяють зробити висновок про розмір доходів значної частини громадян, що на території регіону.

Дані, наведені у табл. 1, свідчать про динаміку росту наведених показників. Темп росту валового регіонального продукту за вказаний період складає 83,1%, приріст заробітної плати – 52%, при зменшенні чисельності населення на 2%, темп росту валового регіонального продукту на душу населення на 87%.

Динаміка показників соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області протягом 2010–2014 рр.

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Темп росту 2010 р. у порівнянні до 2014 р., %
ВРП, тис. грн.	93331000,0	116136000,0	140020000,0	147970000,0	171314500,0	183
Чисельність населення, тис. чол.	3355,3	3336,5	3320,3	3307,8	3292,4	98
ВРП на душу населення, грн.	27815,7	34807,7	42170,9	44733,7	52033,3	187
Середньомісячна заробітна плата на 1 особу, грн.	2369,0	2790,0	3138,0	3336,0	3609,0	152

Джерело: розраховано за: [9]

Протягом 2010–2014 рр. в Дніпропетровській області спостерігається стала тенденція скорочення населення. При цьому кількість сільського населення скорочувала-

ся дещо швидше, ніж міського, за рахунок значно вищої смертності, попри вищу народжуваність і позитивне сальдо міграції у сільських поселеннях (див. рис.1).

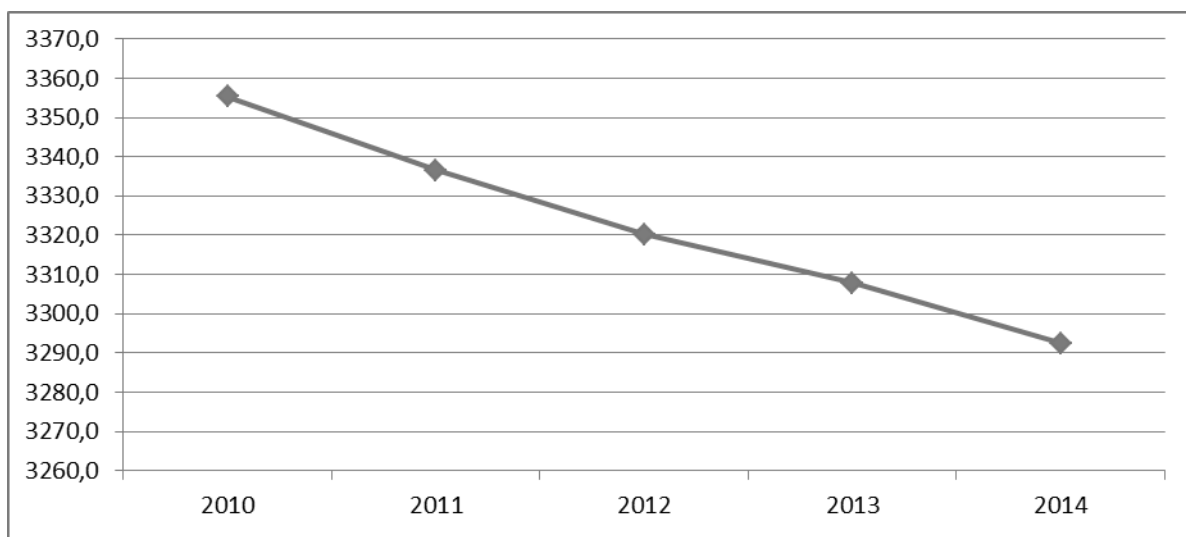

Рис.1. Динаміка чисельності населення Дніпропетровської області за 2010–2014 рр.

Джерело: розраховано за [10]

Зміни чисельності населення Дніпропетровської області є результатом впливу двох чинників: природного приросту населення та сальдо міграції. Зменшення населення за останні 5 років пояснюється, в першу чергу, природними чинниками. Протягом усіх останніх років народжуваність була нижче смертності, що спричинило від'ємний приріст населення. Природне скорочення населення може мати негативні наслідки для регіонального розвитку: зменшення кількості осіб працездатного віку,

зростання демографічного навантаження на працюючого. В Дніпропетровській області падіння чисельності населення є найбільшим серед таких районів, як Павлоградський, Петриківський, Царичанський, Томаківський. Переважна більшість населення області проживає в містах обласного значення – 74,3 %. У сільській місцевості проживає 16,6 % населення, в містах районного значення і селищах міського типу, які не належать до міських рад сусідніх міст – 9,1 % населення області. Рівень урбанізації

районів області є нерівномірним. Криворізький, Нікопольський, Павлоградський райони мають низький рівень урбанізації через виведення міста-районного центру зі складу району, оскільки ці міста мають статус міста обласного значення. Втім, в області є декілька районів з природним низьким рівнем урбанізації і високою часткою сільського населення: Магдалинівський, Юр'ївський, Петропавлівський, Солонянський [9].

Нерівномірність розвитку території Дніпропетровської області спостерігається через рівень доходності місцевих бюджетів. Так, рівень доходності бюджету м. Дніпропетровська у 19 разів більше, ніж доходи усіх районів області разом [9]. Збереження такої ситуації спричинятиме подальший відтік населення із периферійних районів, переважно, молоді, погіршення стану інфраструктури та ще більше зниження привабливості цих територій. Також проблемою периферійних районів часто є відсутність кадрів потрібної кваліфікації.

Монопрофільні міста є залежними від стану глобальної економіки в частині кількості працюючих на містоутворюючих підприємствах в силу значної експортної складової у структурі їх валового продукту і, відповідно, коливань світового ринку. По-перше, більшість малих міст області, які мають статус міст обласного значення, є монопрофільними, в яких сукупно проживає

близько 1 млн. населення. Найбільші міста Дніпропетровської області – Дніпропетровськ, Кривий Ріг та Нікополь в стратегічних планах власного розвитку закріпили поглиблення диверсифікації економіки, та мають внутрішній ресурс для подальшого розвитку у цьому напрямі. Зниження рівня монопрофільності малих міст – процес соціально пов'язаний зі стабілізацією населення, забезпеченням сталості території. Підприємництво складає всього 10 % від загальної чисельності економічно активного населення. Об'єктивно доцільним буде створення умов для розвитку інноваційних форм підприємництва, через підтримку малого та середнього бізнесу, виробництв, де переважають робочі місця з високим рівнем інтелектуальної місткості, у тому числі, для жінок, з метою зростання зайнятості населення в інших (поза домінуючою) галузях економіки та забезпечення контролю над станом довкілля [10].

Дослідження стану територіального розвитку суб'єктів адміністративно-територіального устрою Дніпропетровської області свідчить, що розмежування за різними показниками, між адміністративно-територіальними одиницями є дуже великим і складає десятки разів: за валовим продуктом економіки району чи міста на душу населення, сумою податків і зборів, доходів місцевого бюджету (див. табл.2).

Таблиця 2

Динаміка змін обсягу доходів і видатків бюджету у розрахунку на 1 особу за 2010–2014 рр.

	Доходи на 1 особу, тис. грн		Видатки на 1 особу, тис. грн.	
	Мінімальний показник	Максимальний показник	Мінімальний показник	Максимальний показник
2010	12,19	22,72	1,86	3,96
2011	13,21	28,46	2,36	4,69
2012	16,48	33,32	1,58	7,22
2013	16,73	38,17	2,68	6,25
2014	4,17	31,77	2,96	6,58

Джерело: розраховано за: [9]

Граничні показники за 2010–2014 рр. за видатками і доходами різняться у рази у містах Дніпропетровської області. Найнижчий показник за видатками і доходами в розрахунку на 1 особу – в м. Синельниково спостерігається протягом 5 років, а найвищі

показники за доходами і видатками на 1 особу спостерігаються у Павлоградському районі за досліджуваний період. Така нерівномірність негативно відображається на соціально-економічному розвитку регіону, зростання залежності адміністративно-

територіальних одиниць від економічного стану великих містоутворюючих підприємств, збільшення асиметрії у розвитку між окремими територіями області.

Віддаленість периферійних районів від основних центрів економічного розвитку, міст Дніпропетровська та Кривого Рогу, не сприяє включенню цих районів у внутрішню регіональну економічну кооперацію, зовнішньому та внутрішньому інвестуванню, веде до знелюднення цих районів.

Така ситуація вимагає зміни традиційних підходів до розвитку периферійних районів, як глибоко дотаційних територій і

заміни їх впровадженням інвестиційних проектів, вжиття заходів зі стабілізації зайнятості населення та забезпечення його самозайнятості.

Очевидно, що видатки стосуються фінансування тієї частини повноважень органів місцевої влади і самоврядування, яка спрямована на задоволення майнових та духовно-культурних інтересів громадян. Розглянемо більш детально, який обсяг бюджетних коштів витрачають на 1 громадянина Дніпропетровської області і як змінюється частка кожної статті в загальній структурі видатків по роках (див. табл. 3).

Таблиця 3

Обсяг видатків бюджету у розрахунку на 1 особу по відповідними галузям бюджету Дніпропетровської області 2010–2014 рр.

	Видатки млн. грн.	% від усіх видатків	Сума в рік на 1 особу, грн.
2010			
Видатки на житлово-комунальне господарство	481,64	4%	143,94
Видатки на освіту	3427,96	32%	1024,49
Видатки на охорону здоров'я	2711,74	25%	810,44
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	2353,41	22%	703,35
Видатки на культуру і мистецтво	383,59	4%	114,64
Інші видатки	1427,34	13%	426,58
2011			
Видатки на житлово-комунальне господарство	832,82	6%	250,21
Видатки на освіту	4141,03	30%	1244,15
Видатки на охорону здоров'я	2972,28	21%	893,01
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	2767,18	20%	831,38
Видатки на культуру і мистецтво	415,58	3%	124,86
Інші видатки	2840,15	20%	853,31
2012			
Видатки на житлово-комунальне господарство	2066,25	12%	62w2,82
Видатки на освіту	4923,02	28%	1483,94
Видатки на охорону здоров'я	3594,92	20%	1083,61
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	3210,54	18%	967,75
Видатки на культуру і мистецтво	500,10	3%	150,75
Інші видатки	3292,79	19%	992,53
2013			
Видатки на житлово-комунальне господарство	1121,95	7%	339,97
Видатки на освіту	5420,26	32%	1642,45
Видатки на охорону здоров'я	3890,99	23%	1179,05
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	3300,76	20%	1000,20
Видатки на культуру і мистецтво	588,23	4%	178,24
Інші видатки	2430,34	15%	736,44
2014			
Видатки на житлово-комунальне господарство	1640,09	9%	499,13
Видатки на освіту	5447,37	29%	1657,81
Видатки на охорону здоров'я	3946,81	21%	1201,14
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	3969,99	21%	1208,19
Видатки на культуру і мистецтво	547,85	3%	166,73
Інші видатки	3001,30	16%	913,39

Джерело: розраховано за: [9]

За період 2010–2014 рр. обсяг видатків на 1 особу зріс на 83%, найбільшу частку в бюджеті займають видатки соціального призначення. Видатки місцевих бюджетів соціального призначення мають здійснюватися з дотриманням принципу повноти, а також повинні розподілятися залежно від потреб і

відповідати предмету призначення, і в загальному обсязі складають 70–79 % в обласному бюджеті.

Для визначення рівня регіонального розвитку необхідно розглянути показники диференціації життєвого рівня населення за роки дослідження.

Таблиця 4

Показники диференціації життєвого рівня населення

	2010	2011	2012	2013	2014
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, тис. осіб	84,6	159,9	172,9	177,2	208,1
у відсотках до загальної чисельності населення, %	3,2	6,1	6,6	6,8	8
Середньорічний розмір прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн.)	638,5	843,2	914,1	1042,4	1113,7
Частка населення з доходами, вище прожиткового мінімуму до загальної чисельності населення, %	96,8	93,9	93,4	93,2	92

Джерело: розраховано за: [10]

Зроблені нами розрахунки свідчать про щорічне погіршення рівня життя населення, зростання безробіття, частка населення з доходами, вище прожиткового мінімуму

зменшуються щороку на 2%, що говорить про низький рівень результативності видатків на соціальну політику, що ілюструють дані табл.5.

Таблиця 5

Динаміка рівня життя населення Дніпропетровської області

	2010 р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.
Середньорічний розмір прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн.)	638,5	843,2	914,1	1042,4	1113,7
Середньорічний розмір доходів на душу населення, (у середньому на одну особу в місяць, грн.)	1329,24	1487,46	1583,76	1911,4	2054,44
Рівень життя (доходи на душу населення к до мінімального бюджету споживача на члена типової сім'ї), рази	2,08	1,76	1,73	1,83	1,84
Рівень безробіття, %	6,8	5,3	8,1	6,7	7,7

Джерело: розраховано за: [9]

Очевидно, що витрачання бюджетних коштів, ще не призводить до бажаного суспільного результату. Місцевим органам влади треба скорегувати розриви показників для планування на перспективу.

Результатом економічного та соціаль-

ного розвитку обласного бюджету відіграє формування та виконання видатків. Згідно наших розрахунків можна стверджувати, що в обласному видатковому бюджеті приблизно 80% займають соціально захищені видатки щорічно, що ілюструє табл.6.

Динаміка соціально значущих видатків бюджету у розрахунку на 1 особу за 2010–2014 рр.

	2010	2011	2012	2013	2014
Частка видатків на соціальну політику в ВРП	91,00	85,08	83,76	85,23	78,01
Видатки на соціальне забезпечення населення у розрахунку на 1 одного мешканця, грн.	1 628,44	1 849,25	2 202,10	2 357,50	2 576,05
Частка видатків на соціальне забезпечення в загальному обсягу видатків у розрахунку на 1 одного мешканця, %.	51%	44%	42%	46%	46%
Видатки бюджету, що спрямовані на фінансування охорони сімей і дитинства в розрахунку на 1 дитину, грн.	2 306,21	2 797,23	3 290,37	3 759,86	3 999,54
Частка видатків, що спрямовані на фінансування охорони сімей і дитинства в розрахунку на 1 дитину в загальному обсягу видатків у розрахунку на 1 одного мешканця, %.	72%	67%	62%	74%	71%
Темп росту соціальних видатків	11%	13%	19%	6%	9%

Джерело: розраховано за: [9]

У зв'язку з цим необхідно значно зміцнити інвестиційну складову місцевих бюджетів, визначити реальні і достатні (з позицій задоволення існуючих потреб розбудови територіальних громад) джерела формування бюджету. Все більше набирає ваги тенденція до ефективного використання власних ресурсів, творення власної територіальної згуртованості, як в межах держави, так і в межах їх регіонів.

Зміна підходів до принципів фінансування регіонального розвитку, що відбулась в Європі та зачепила зараз Україну, спрямована на посилення ролі регіонів, органів публічної влади в регіонах у власному стратегічному плануванні та власному розвитку.

Планування регіонального розвитку на середньострокову перспективу, яке є результатом роботи різних суб'єктів регіонального розвитку в області: від обласної ради і обласної державної адміністрації до представників асоціацій підприємств, громадськості та науковців, має стати основою для регіональних та місцевих програм розвитку.

На підставі здійсненого аналізу розвитку області визначено ключові проблеми:

- нерівномірність інфраструктурного розвитку, виникнення «мертвих», з економічної точки зору, зон на території області;
- значна зношеність інженерної інфраструктури та основних фондів підприємств, зниження привабливості територій для інвесторів та населення через скорочення робочих

місць;

- непередбачуваність економічного розвитку малих адміністративно-територіальних одиниць з монопрофільною економікою;
- низький рівень наукоємності виробництва, слабкі зв'язки між науково-дослідними установами та бізнесом, загальне «старіння» основних засобів, та, як наслідок, високі матеріало- та енергоємність виробництва;

З огляду на визначене, основними загрозами для області є:

- поглиблення прогнозованого значного скорочення трудових ресурсів у перспективі 10 років, у тому числі, за рахунок відтоку молоді через низький рівень привабливості робочих місць;
- подальше знелюднення частини районів області, які не мають яскраво виражених інвестиційних переваг;
- прогнозоване експертами різке скорочення кількості робочих місць у металургійній, гірничій, хімічній галузях як через коливання ринку, так і через модернізацію виробництва, а відтак, скорочення надходжень до бюджету;
- зростання світових цін на енергоносії, зниження конкурентоспроможності продукції місцевих підприємств.

Висновки. З метою вирішення проблем та уникнення загроз, для подальшого розвитку Дніпропетровської області необхідно:

- підвищення конкурентоспроможності ключових галузей виробництва, викорис-

тання підвищення світового попиту на продукцію металургії, хімії та продукти харчування;

– диверсифікація економіки малих монопрофільних міст через розвиток переробної промисловості на місцевій сировині;

– підвищення інноваційності виробництв через розвиток наукового потенціалу області, розвиток комерціалізації науки, створення промислових та наукових парків на умовах державної підтримки;

– розвиток підприємств на основі новітніх технологій переробки промислових відходів як дешевої сировини для хімічної, будівельної промисловості, у тому числі, для розвитку інфраструктури;

– розвиток інфраструктури підтримки бізнесу.

– органам виконавчої влади здійснювати контроль за витратами бюджетних коштів, що виділені галузями економіки, соціальної сфери, і за їх цільовим призначенням в процесі обслуговування бюджету. Потребують рішення і питання посилення меж відповідальності за порушення вимог законності, ефективності виконання і економії витрачання державних коштів на регіональному рівні.

Література

1. Адамов Б. І. Організаційно-економічні основи управління розвитком міст : [монографія] / Б. І. Адамов. – К. : Грот, 1998. – 216 с.

2. Біла С. О. Інституційне забезпечення соціально-економічного розвитку проблемних територій (світовий досвід) / С. О. Біла // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №3 (12). – С. 172–183.

3. Доценко А. І. Основні напрями соціально-економічного розвитку малих монофункціональних міст України / А. І. Доценко // Український географічний журнал. – 2011. – №1. – С. 51–55.

4. Кендюхов О. В. Стратегія соціально-економічного розвитку України: мета, завдання і ключові проблеми / О. В. Кендюхов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2009_47/st_47_01.pdf.

5. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д. е. н., проф. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 328 с.

6. Мельник А. Ф. Управління розвитком муніципальних утворень : теорія, методологія, практика : [монографія] / А. Ф. Мельник, Г. Л. Монастирський. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – 476 с.

7. Огліх В. В. Аналіз соціально-економічного розвитку економічної системи Дніпропетровської області / В. В. Огліх, Т. І. Єфанова // Економічний простір. – 2014. – № 87. – С. 91–99.

8. Шульц С.Л. Економічний простір України: формування, структурування та управління: монографія / С. Л. Шульц. – Львів : ІРД НАН України, 2010. – 390 с.

9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Стратегічний моніторинг розвитку регіонів. Аналітична доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/region_monit_2014_1-adcdd.pdf.

НАПРАВЛЕНИЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ

О. В. Вознюк, аспирант, ГВУЗ «Днепропетровская государственная финансовая академия»

На основе анализа показателей качества жизни жителей Днепропетровской области установлено наличие деформации ее социально-экономической структуры. Определены основные угрозы для устойчивого социально-экономического развития области и предложен комплекс мероприятий по урегулированию негативных тенденций через активизацию внутренних резервов и наличествующего потенциала территории.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, монопрофильные города, дифференциация уровня жизни населения, полипрофильность.

DIRECTIONS OF REGIONAL DEVELOPMENT OF DNIPROPETROVSK REGION MANAGEMENT SYSTEM REFORMING

O. V. Voznyuk, Post-graduate student, SHEI «Dnipropetrovsk State Academy of Finance»

Based on the analysis of quality of life of residents of Dnipropetrovsk region data the deformation of

its socio-economic structure is determined. The basic threat to sustainable the social and economic developments of the region are determined and complex of measures to resolve the negative trends through the activation of internal reserves and present and potential of the territory is offered.

Keywords: socio-economic development, company towns, the differentiation of living standards standards poliprofilnost.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Баранник Л. Б. Надійшла до редакції 28.05.2015 р.